

"Odessa în flăcări"

de Gh. Brătescu

Cinematografia românească a primit un dar nesperat. De curând, presa italiana a scris despre un fapt cu totul inedit, anume descoperirea întâmplătoare în arhivele studiourilor Cinecitta din Roma a peliculei filmului "Odessa în flăcări", considerat definitiv pierdut. "Odessa în flăcări", realizat în anul 1942, într-o coproducție româno-italiană este consemnat în istoria cinematografului europene și nu numai, o capodopera a genului. Despre el au rămas doar cronici, unele consemnari, fotografiile și afișe.

Având ca subiect drama refugiaților din Basarabia, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, ca și a ororilor comise de trupele NKVD-ului, predecesoarea KGB-ului, filmul a fost interzis după ocuparea țării de către Uniunea Sovietică, iar protagoniștii acestuia aruncați în închisori. După în arhivele cinematografului, la fondul peliculelor cenzurate, deci total oprite nu numai de a fi difuzate, dar nici vizionate într-un cadru restrâns, mulți ani "Odessa în flăcări" a figurat doar în registrul de evidență al arhivelor, apoi a dispărut din scripte. După decembrie 1989, unii cercetători în istoria filmului au căutat zadarnic să dea de urma peliculei, investigațiile ducând la concluzia ca ea a fost confiscată "de consilierii sovietici" din perioada ocupației, după care a fost scoasă din evidențe, de către Direcția presei și tipăriturilor, fosta cenzura. S-a mai descoperit ca Securitatea a dat un ordin prin care s-a dispus distrugerea unor filme de război din perioada 1940-1944, considerate fasciste și "imperialiste", dușmănoase "orânduirii socialiste". Printre acestea figura și filmul "Escadrila alba", "Noi" și altele.

Capodoperă cinematografică recunoscută, ea aparținea regizorului italian Carmine Gallone, unul dintre cei mai renumiți ai vremii. Filmul s-a datorat cineastului Ion Cantacuzino, o personalitate a culturii românești din perioada interbelică, component al grupului Kriterion.

Ion Cantacuzino făcea parte din generația lui E.M. Cioran, Mircea Eliade și Eugen Ionescu. Studiase Literele la Universitatea pariziană Sorbona și era doctor în psihologie. Personalitate enciclopedică era pasionat de literatură și de medicină, studiind deopotrivă istoria în anturajul lui George Brătianu, urmaș al lui Nicolae Iorga. Deși bogat și nobil de obârșie, Ion Cantacuzino se comporta extrem de modest, fiind uimitor de comunicativ. Spre deosebire de ruda sa apropiată, generalul Zizi Cantacuzino-Granicerul, nu-l pasiona lupta politică, având mai curând apetențe pentru competiție în general și pentru sport în special, precum aviatorul Bazu Cantacuzino, personaj legendar care la 24 august 1944, zburând la bordul unui avion IAR de vânătoare, a penetrat apărarea antiaeriană germană, ducând la baza militară americană de la Foggia, în Italia, documentele prin care Regele Mihai I

anunta Aliatii despre lovitura de stat de la București, cerând ajutorul aviației americane pentru izgonirea trupelor hitleriste ce înconjuraseră capitala țării.

Ion Cantacuzino s-a lansat în mass-media, obținând un post de cronicar cinematografic la Radio București, inaugurând astfel emisiunile de acest fel din România și printre primele în Europa. De altfel, în anul 1931 publicase primul volum de estetica cinematografică, în limba română și primul din Europa, intitulat "Uzina de basme". Datorită acestor preocupări, a fost numit director al Oficiului National Cinematografic, în plină perioadă de război. Exuberant și bun organizator, a avut o extraordinară inițiativă, în momentul în care aparatul de propaganda hitlerist încerca să-și extindă tentaculele și asupra cinematografiei europene, bineînțeles și asupra celei române. El a realizat un acord de asociere cu cinematografia italiană, foarte aproape de spiritul și de cultura română, înființând societatea "Cineromit". Mai mult, pe această bază a realizat un vast proiect de construcție, pe malul lacului Fundeni din București, a unui mare studio cinematografic, planurile aparținând arhitectului Octav Doicescu, urmând ca acesta să fie dotat cu aparataj italian, dăruit de Guvernul de la Roma. Din păcate, proiectul a fost abandonat, datorită evenimentelor militare. Aflând despre acordurile româno-italiene, Joseph Goebbels, colaborator al lui Hitler și ministru al Propagandei și Informațiilor în guvernul nazist, nota în însemnarile sale zilnice: "Italienii ar vrea să se înfrupte din cozonacul cinematografului românesc, care ar fi trebuit să ne revină nouă".

Pe fondul acestei lupte surde între nemți și italieni pentru supremația în domeniul cinematografic, Ion Cantacuzino a avut ideea realizării unei coproducții splendide și operative cu Cinecitta de la Roma, intitulată "Odessa în flăcări". Filmul a fost turnat după scenariul dramaturgului Nicolae Kirilescu. "Odessa în flăcări" urma tradiția inaugurată de primul mare film românesc din 1912, care omagia victoria trupelor române în Războiul de Independență din 1877. Noul film românesc omagia însă victoria trupelor române în lupta pentru eliberarea Basarabiei, ocupată de armata sovietică în 1940, fiind prezentat în premiera la Roma și la București, simultan, având un succes de casă impresionant și cronici elogioase, inclusiv la Berlin, cu toată invidia lui Goebbels. Nici nu se putea altfel, deoarece dincolo de aspectele realismului istoric, pelicula era o superba realizare artistică. Nu a fost însă un exemplu singular, deoarece industria cinematografică românească se afla în plină ascensiune, ceea ce contrazice afirmația politrucilor comuniști, rău-voitori, anume că până în anii '60 ea nu a existat.

"Odessa în flăcări" este o pagină vibrantă de istorie, arătând lumii, în 1942, la Festivalul de la Veneția - unde de altfel a câștigat Marele Premiu - ce înseamnă ocupația bolșevică și teroarea stalinistă. Timp de mai bine de o jumătate de secol, despre filmul respectiv nici nu s-a pomenit. Nici nu putea fi vorba să se dea în vileag drama Basarabiei și a Bucovinei de Nord, atâta vreme cât la București se afla la putere un regim obedient Kremlinului.

Căci în film se arătau și fragmente din jurnalele de actualități în care coloane uriașe de refugiați basarabeni își căutau în 1940, scăparea

în fața pericolului de moarte al trupelor NKVD. Emoția publicului era cu atât mai mare, cu cât **fuseseră descoperite două uriașe gropi comune, în care zăceau peste cincizeci de mii de morți, săteni români împușcați de NKVD. Peste acest îngrozitor măcel, care a făcut la vremea lui obiectul unei anchete a Crucii Rosii Internaționale și a stârnit un val de proteste împotriva atrocităților sovietice, s-a așternut o tăcere deplină după 1944. Și, în timp ce Moscova a recunoscut, prin glasul lui Gorbaciov, ca NKVD-ul a fost asasinul celor 10.000 de ofițeri polonezi în padurea Katyn, despre oribilul genocid basarabean încă nu se pomenește nimic. Ba, în plus, regimul domnului Iliescu a găsit normal să semneze un Tratat politic cu Rusia, în care România se recunoaște vinovată de crime pe care nu le-a comis.**

Interesant este că, nu cu mult timp înainte, ca pelicula pierdută să fie regăsită miraculos la Roma, a apărut la București un volum intitulat **Istoria secretă a filmului românesc**, scris de criticul Viorel Domenico, în care se amintea de "Odessa în flăcări", pentru prima oară, după 62 de ani de tăcere. Astfel se nota că **protagonista filmului a fost Maria Cebotari, basarabeancă de origine, una din marile actrițe lirice mondiale, dar și vedetă de cinematograf**, tot atât de celebră în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, precum Alida Valli. De altfel, Ion Cantacuzino începuse tratativele de a realiza o altă peliculă în coproducție romano-italiană despre viața lui Ștefan cel Mare, având ca eroină principală pe Alida Valli, iar ca interpret al marelui voievod moldovean, pe Amedeo Nazzari. Scenariul fusese scris de Camil Petrescu. Din nefericire, istoria a hotărât altfel soarta proiectului respectiv. Invazia în București a trupelor sovietice din 1944 a produs confiscarea arhivelor cinematografice naționale, unele producții fiind socotite printre primele din lume. **Totul se afla acum la Moscova, parte a Tezaurului Național pe care îl revendică România.**

În aceeași arhivă confiscată de ocupații sovietice se mai afla și pelicula "Escadrila albă", film consacrat aviațoarelor române care, în timpul războiului au evacuat peste o mie de răniți grav, de pe linia frontului, inclusiv de la Stalingrad, fără a suferi pierderi în avioane. "Escadrila albă", cum era numit acest corp de aviație feminin, este astăzi considerată prima formațiune de acest gen din lume, aflându-se înscrisă în istoria mondială a aviației ¹⁾.

Filmul "Odessa în flăcări" preluat în copie din Italia, a fost reconșionat cu atenție, acum fiind oferit spectatorilor români. Se descopera pagini de istorie ascunse, groaznicul masacru suferit de basarabeni din partea trupelor sovietice, pentru singura vină că erau români. Din păcate, despre "holocaustul" basarabenilor, bucovinenilor și transilvanenilor, autoritățile de la București manifestă încă o condamabilă tăcere. Nu se vorbește nimic nici despre asasinarea, de către NKVD, a 17.000 de prizonieri romani, ca represalii la lichidarea de către jandarmii romani a grupelor de partizani sovietici care acționau la Odessa, în spatele frontului, ascunși în catacombele orașului. În timp ce soldații români se bucurau de prevederile Legii internaționale care ocroteau prizonierii de război, tot în spiritul legislației internaționale civile înarmați care atacau în spatele frontului erau

socotiți teroriști. Dar cine ținea cont de legislația internațională la Moscova, unde conducerea statului era alcătuită din criminali?

Oficiul National Cinematografic a prezentat la vremea respectiva imagini ale acestor atrocități, care au zguduit lumea. Tot atunci au fost făcute filmele de montaj "România luptă contra bolșevicilor", "Razboiul nostru sfânt" și "Noi", cu care umanitatea a descoperit fața atroce a celui de-al Doilea Razboi Mondial, înainte ca Alianții să găsească și să filmeze lagărele morții naziste. Gropile comune din Basarabia și din Bucovina, cu zeci de mii de bărbați, femei și copii români, dezbrăcați și împușcați în ceafă de NKVD, peste care se aruncase var, au fost confirmate de experți ai Crucii Roșii de la Berna, concluziile fiind semnate și de medicul sovietic Sapoșnikov. Documentul se află și astăzi în arhivele acestei organizații mondiale. Nu exista nici măcar un monument în România consacrat victimelor nevinovate ale atrocităților sovietice. Dar se ridică altele care nu au nici o legătură cu istoria românilor.

1) Între 1958 și 1963 am fost “consătean” în domiciliu obligatoriu, în satul-nou Lătești și cu Nadia Rusu, aviatore - și ea basarabeancă. Făcuse multă închisoare, (întâi la Moscova), dar era încă luminoasă; și frumoasă. Dealtfel, noi, studenții îi spuneam - cu mult respect și cu, desigur, iubire: “Madam-Doamna”.

Nota mea, Paul Goma